

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертацията на

Райна Николова Йосифова,

редовен докторант към Катедра „Философия“,

Философски факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград,

на тема: *Етико-естетическият език като форма на философска синтеза*

за присъждане на образователната и научна степен *Доктор*

в професионално направление *2.3. Философия*

по научната специалност *История на философията*

от проф. дфн Валентин Канавров

Дисертацията е в обем 205 нестандартни (около 300 стандартни) страници, вкл. библиография. Чистият текст е 196 нестандартни (малко под 300 стандартни) страници. Библиографията от общо 158 заглавия, подразделена на литература на кирилица (български и руски език: 104 заглавия) и латиница (английски и немски език: 54 заглавия), е впечатляваща като обхват, релевантна на съдържанието на дисертацията и достатъчна в изворово, информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Дисертацията е придружена от автореферат и съпътстващи документи. Авторефератът в обем 36 страници стриктно следва структурата на дисертацията и напълно възпроизвежда нейното съдържание. В автореферата коректно са отразени основните приносни моменти на дисертацията и публикациите на автора по нейната тематика. Съпътстващите документи са пълни според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата.

Райна Йосифова завършва в Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград специалност „Философия“ с магистърска образователно-квалификационна степен през 1998 г. От 2016 до 2019 г. е редовен докторант в катедра „Философия“ на Философския факултет на ЮЗУ с научен ръководител доц. д-р Георги Донеv. По време на докторантурата води семинарни занятия по дисциплините „История на философията“, „Философска антропология“ и

„Философия на историята“. През 2015–2017 г. преподава предмети от философския цикъл в Професионалната техническа гимназия в Благоевград. Има участия в множество проекти на Катедра „Философия“, „Центъра за немски идеализъм“ и „Центъра по философия и психоанализа“ в ЮЗУ. Има участия с доклади на научни конференции по философия. Владее английски, ползва руски и немски език. По време на докторантурата има преводи на философски текстове от български на английски език (няколко английски резюмета в сборника „Назад към метафизиката“, научни рецензии и др.). Йосифова завършва своя дисертационен труд в законно регламентирания срок.

Дисертацията е структурирана в увод, три глави и заключение. Те са добре балансирани, което от архитектурно гледище показва успешна рефлексия върху проблематиката, нейното теоретично изследване, методологично извеждане и последователно излагане.

Уводът съдържа основните атрибути на жанра дисертация: актуалност на темата, цели, задачи, предмет, обект и методология на изследването. Те са добре описани и точно изложени. Формулирана е дисертационна теза: „конструктивно изследване и обосноваване на възможността за третиране на етико-естетическия език като форма на философска синтеза“ (с.11). Тезата е донякъде нестандартна. Вместо ясно и конкретно фиксиране на резултата на изследването във вид на положително или отрицателно лапидарно твърдение, тя залага на по същество трансценденталната постановка за изследване и аргументиране на възможността за теоретизиране на етико-естетическия език като форма на философска синтеза. Думата „третиране“ едва ли е подходяща в случая. Но конструктивизирането на етико-естетическия език като форма на философска синтеза е същинското научно постижение на дисертацията. То изтъква на преден план няколко фундаментални философски решения: (1) типика на философската синтеза, (2) специфика на етико-естетическия език в качеството му на конструктивен философски език, който формално задава и реално провежда собствено философското онтологизиране, и (3) теоретизиране на този език като форма на философска синтеза. Непременно трябва да отбележа мощната

концептуализация на етико-естетическия език като форма (на синтезата). Това определено е по-силна заявка вместо широко разпространеното разбиране за езика като инструмент на рационално конституиране на формално-познавателно спрегнати онтологии. Философирането на езика като форма на синтеза отваря неподозирани полета пред онтологизирането. Като иновация в своето изследване Йосифова посочва иманентния диалог между етичното и естетическото в рамките на тяхното формално единство. Тезата е с изключителен потенциал и методологична енергия в реконструктивен, но и конструктивен план. Този диалог, който съставлява съдържателното единство на формално теоретизираната синтеза, е ключът към историко-философската аналитика. Наред с евристично зададената тема, в този пункт виждам втория основен принос на дисертацията, който е колкото собствено концептуален, толкова и историко-философски реконструктивен. Сумата (по Св. Тома) на тези две гледища, проведени експлицитно и систематично, е достатъчен атестат за успешна философска дисертация.

Уводът на дисертацията има не само въвеждащи, а и същински теоретични и методологични функции. Той изпълнява ролята на принципащ фундамент на последващото историко-философско изследване. Този фундамент е положен в спорен преамбюл – етичното предхожда естетическото в смисъл на историческо предшестване. Според Йосифова морал има още в първобитното общество, докато естетическото липсва в дефинитивно експлицитен вид преди XVIII век; преди това то е донаучно и натуралистично обусловено (с.2). Това едва ли е точно така. На следващите страници докторантката на практика опровергава тази своя позиция (напр. посредством термина *калокагатия*, Платоновата триада *красиво–добро–истина*, красивата форма на мита и т.н.). Класически-гръцкият термин *αἴσθησις* (*aísthēsis*, естезис) означава сетивно възприемане, което е насочено главно към красивото и съвършеното в природата и изкуството. Йосифова е обаче права, че едва Александър Баумгартен разглежда естетиката като независима философска дисциплина в своето съчинение *Meditationes* от 1735 г. Впрочем дискусиата за това дали етичното исторически и темпорално

предхожда или следхожда естетическото е безплодна конкретно за тази дисертация – тя е интересна в друг тип историко-философска аналитика, – защото формата на философската синтеза изисква априорна, или поне концептуална подредба на етическото и естетическото с оглед работата на езика във формално-синтетична проекция. Решението *етико-естетически език* е по-добро от алтернативата *естетико-етически език* най-малкото поради по-силния рационален, нормативен, а в някои случаи дори законов заряд на етическото в сравнение с естетическото, което по дефиниция е обвързано с възприемане, чувстване, усещане, вкус, настроение и даже подражание. Шелинг едва ли би се съгласил с тази подредба (вж. с.10), но акцентът върху априорността на формата я налага безапелационно. Интерес в това отношение представляват напр. възгледите на Платон и Аристотел. Те трудно биха могли да се оценят като категорично еднозначни по отношение на етико-естетическата йерархия. Вероятно дисертантката би следвало още в началото да се спре малко по-задълбочено и обстойно на този проблем, а не просто „да закове“ историческото предшестване още на първата страница. Впрочем Йосифова дава някои отговори в този характерно теоретичен контекст в хода на своето изложение.

Заглавието на първата глава е леко подвеждащо. Основополагането на етико-естетическия език като философски проблем се осъществява не концептуално, а историко-философски хронологично. Това разбира се не е беда, защото, както вече бе посочено, уводът е натоварен с някои присъщо теоретични, понятийно диференциращи и идейно архитектурни функции. Йосифова си поставя амбициозната задача да проследи формалния синтетичен потенциал на етико-естетическия език в митопоезията, Сократовата философия, Платоновата философия и неоплатонизма в неговите късноантични, средновековни и ренесансови модификации. Задачата е наистина свръх обширна предвид обема литература и продължителността на фиксирания исторически период. Но дисертантката смело се впуска в своя проект, който започва с изследване на множество прояви на етико-естетическа синтеза на терена на митопоезията. Трудно би могло да се твърди, че тези прояви са точно продукт на формална

синтеза, но все пак са израз на етико-естетически диалог. Бидейки такива, има достатъчно основания да се отстоява становището, че те подготвят формалното понятийно изграждане на етико-естетическата синтеза. Бегло ще изброя единството и противопоставянето на делника и празника, фантастичното, чудатото, героичното и т.н. Йосифова точно анализира синкретизма на етичното и естетическото в тези митични констелации. Преминавайки към Сократовата и Платоновата философия – странно защо са сбити в един параграф – тя интерпретира диалектиката като етико-естетическа експликация (с.20). Вероятно е по-точно да се каже, че диалектиката има етико-естетическо съдържание и именно тя задава неговата форма. Противоположното твърдение обезсилва формалната стойност на диалектиката за сметка на етико-естетическото съдържание, което поне при Платон има изразени митопоетични корени. Анализите на Платоновите диалози в контекста на темата за етико-естетическия език като формална синтезна генеза са впечатляващи. Параграфът за изкуството, представено като подражание, напуска хоризонтите на дисертационния контекст и затова трябва да се премисли неговата необходимост. Същото се отнася в общи линии и за параграфа за хелиоцентричната основа на Платоновата естетика. При неоплатонизма нещата отново идват на място. Дисертантката намира точни интерпретативни полета и демонстрира прецизни историко-философски реконструкции. Ще посоча ейдетическата красота, свързането на красотата със светлината, благото като етико-естетическа синтеза, някои постановки на Бл. Августин, платоничната любов и др. Силен е параграфът за етико-естетическото превъплъщение на красотата в изкуството, в който се напуска традиционното чувствено схващане за изкуството и се акцентира на значението на етичния смисъл при неговото адекватно възприемане, т.е. разкрива се потенциалът на етико-естетическата синтеза да отваря нови хоризонти на разбиране, но и на усещане на изкуството (с.81). Разработката е определен успех на дисертацията.

Втората глава е интересно замислена. В нея Йосифова още веднъж „пробягва“ същия продължителен исторически период. Но този път не откъм

трамплина на митопоезията, а откъм трамплина на формално изградената Аристотелова философия. Ако за първата глава основна теоретична роля играе диалогът между етическото и естетическото, като тяхната синтеза е повече плод на спонтанност, непринуденост, внезапност и главно непосредственост, то отгласването от Аристотел акцентира върху рефлексивността на формата и вплитането на етико-естетическия диалог в нейната синтезна дейност. Искаше ми се тези аспекти да бъдат – поне в началото на главата – малко по-релефно открити. Йосифова обаче направо се впуска в анализа на трактата „Поетика“ и някои други Аристотелови съчинения. Навсякъде проследява етико-естетическото вплитане и неговата методологична евристика относно осмислянето на съответните съдържания. Но като че ли недостатъчно скрупулъзно експлицира формалната генеративност на етико-естетическата синтеза. Обръща внимание на мнението, подражанието и драматичните стилове, но отделя по-малко зоркост на катарзиса, който по категоричен начин съответства на темата и патоса на дисертацията. Тръгвайки от Аристотеловите концепти за реториката, Йосифова прави оригинални и тематично центрирани анализи на римското красноречие. То не е *par excellence* философски модус, но предоставя благодатна почва за разкриване на формалната фундаменталност на етико-естетическата синтеза. Добро попадение е рефлексията върху дейността и съчиненията на Цицерон. Дисертантката подчертава редица негови конкретни идеи и разгърнати постановки, които са ярко доказателство за ефективността на тази синтеза не само на терена на чистата теория, но и на реалната политика. Обследването на възгледа на Св. Тома за единството на завършената красота и съвършеното добро се вписа в дисертационния проект, но при строгата подчиненост на теологичния елемент, т.е. етико-естетическата синтеза в случая не притежава автономна формална генеративност, а работи като подструктура в друг тип парадигмалност. Но включването на философията на Св. Тома в изследователския периметър показва завършеността на аристотелианския модел за формално схващане на етико-естетическата синтеза.

Третата глава е очаквано най-пространна, защото в нея се демонстрира философската концептуалност и функционалност на тематизираната синтеза на основата на философските системи на Кант, Фихте, Шелинг и Хегел. Защо към тях са добавени Киркегор и Бердяев, не е много ясно, вкл. предвид заглавието на главата. Аргументът, че при тях е налична „една различна, неklasическа трактовка на етико-естетическата синтеза“, е недостатъчен най-малкото защото подобните неklasически трактовки са десетки – персоналистки, екзистенциалистки, прагматистки, марксистки и др.под. Задълбаването в Кант, вкл. в контрапункт на Хаман и във връзка с Ал. Баумгартен, прави много добро впечатление. Особено относно експлицирането на етико-естетическата синтеза (с.116 сл.). Резонно са подчертани трите „Критики“. Направено е задълбочено проучване на ранното съчинение „Наблюдения върху чувството за красиво и възвишено“ (1764). То няма трансцендентален характер и следователно формалната му изпълненост е от Волфов тип. Въпреки това в него детайлно може да се проследи съвместното функциониране на етичкото, естетическото и антропологическото. Дисертантката не пропуска този важен шрих в синтезната функция на етико-естетическия език. Отбелязвам и нейната успешна рефлексия върху третата „Критика“. Би могло да се очаква, че философията на Шелинг ще е своего рода препъникамък за дисертационната концепция. Не по отношение на етико-естетическата синтеза и/или нейната формална конститутивност – именно Шелинг е първият, който постига тази синтеза по специфичен трансцендентален начин, – а по отношение на порядъка на етичкото и естетическото. Йосифова напълно обосновано отделя много място на Шелинг и точно показва развитието на синтезата при него, вкл. във връзка с мита и откровението (с.142 сл.). Едва ли в този смисъл философията на Шелинг може общо да се квалифицира като синкретична (с.147). Трудният за дисертационната теза проблем със съдържателната и формалната йерархия на етичкото и естетическото Йосифова решава с помощна на темите за свободата, доброто и злото при Шелинг, като се уповава на формулировки на Хайдегер, Жижек и някои коментатори на Шелинговата философия (рекапитулацията е на с.160). Поантата на етико-

естетическия език като форма на понятийна синтеза изработва Хегел. Затова е изненадващо, че в дисертацията са му отделени сравнително малко страници в сравнение с Кант и Шелинг. Оправдание виждам в прекалената яснота при Хегел, вкл. в неговото скрупулъзно разработване на проблема във „Феноменология на духа“ и „Лекции по естетика“. Ползотворен ефект има сравнението на немската класическа философия с романтичката философия и романтичката литература в Германия досежно завършените форми – понятийни и символични – на иманентния диалог и формалната синтеза в рамките на етико-естетическия език.

Като цяло осъществените в трите глави реконструкции на историко-философски идеи, схващания и системи съставляват третия основен приносен момент на дисертацията. Като четвърти момент ще посоча някои наистина добри реконструктивни попадения, открити благодарение на евристичния потенциал на положението за етико-естетическия език, функциониращ като форма на философска синтеза: интерпретациите на Платоновия диалог „Големия Хипий“, Аристотеловото съчинение „Поетика“, работите на Цицерон, някои посочени елементи от системите на „четворката титани на немския идеализъм“ (с.167).

Приносните моменти в своята дисертация Йосифова обобщава в четири пункта. Те са реални и обосновани. Основното теоретично достойнство на дисертацията е, както регистрирах по-горе, философският концепт за етико-естетически език, работещ като форма на философска синтеза, изградена върху иманентния диалог между етичното и естетическото в рамките на тяхното формално единство и демонстрирана върху пространен историко-философски терен. Към това се добавят множество успешни и иновативни историко-философски интерпретации.

На вътрешната защита направих множество бележки с по-общ и по-конкретен характер. Със задоволство отбелязвам, че те са взети предвид в окончателната научна редакция на текста. Все пак в задължителната за всяка рецензия рубрика „Препоръки“ бих напътил Йосифова към едно допълнително оглеждане на необходимото и излишното в текста и най-вече към по-задълбочено

логическо промисляне на конструктивния капацитет на формалната синтезност на етико-естетическия език в онтологично отношение.

Дисертантката има 3 публикации по темата на дисертацията.

Нямам принципни несъгласия с постановките на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с докторантката.

Заключение: Като имам предвид завидно, проблемно и отключващо формулираната тема на дисертацията, нейните иновативни елементи относно спецификата на етико-естетическия език като онтологично конструктивен философски език, топологизирането на този език като форма на философска синтеза, иманентния диалог между етичното и естетическото в рамките на тяхното формално единство, неговата конструктивна и реконструктивна сила, прецизните историко-философски анализи, които открояват множество оригинални интерпретативни решения, както и ясно фокусираното изследване, понятийно коректното изложение и детайлното проучване на обширната първична и коментарна литература, предлагам на уважаемите членове на научното жури по защитата на дисертацията на **Райна Николова Йосифова** на тема: *Етико-естетическият език като форма на философска синтеза* да я гласуват за успешно защитена, като присъдят на дисертантката образователната и научна степен „доктор” по научната специалност *История на философията* в професионално направление **2.3. Философия**.

София, 25 юли 2019 г.

.....
(проф. дфн Валентин Канавров)